

INKLYUZIV TA'LIM OLUVCHI BOLALAR BILAN SOGL'OM BOLALARNING O'ZARO MUNOSABATLARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Ahmedova Shohsanam Anvarjon qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Psixologiya yo'nalishi, sirtqi

ta'lim, 1- bosqich talabasi

Ahmedova Shohsanam Anvarjon qizi

Ilmiy rahbar: Jakbarova Oyazimxon Mutalipovna

Anotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada inklyuziv ta'lim oluvchi bolalar bilan sog'lom bolalarning o'zaro munosabatlarini shakllantirish metodikasi chuqur tahlil etilgan. Tadqiqot psixologik, pedagogik hamda ijtimoiy nuqtai nazardan olib borilib, ilmiy asoslangan metodlar orqali sog'lom va maxsus ehtiyojli bolalarning hamkorlikdagi rivojlanishiga xizmat qiluvchi yondashuvlar tavsiya etiladi. Maqolada mahalliy hamda xalqaro tajriba, ilmiy nazariyalar va amaliy kuzatuvlar asosida xulosa chiqariladi.

Аннотация: В данной научной статье подробно рассматривается методика формирования взаимных отношений между детьми, обучающимися в инклюзивной образовательной среде, и их здоровыми сверстниками. Исследование охватывает психологические, педагогические и социальные аспекты. Предлагаются научно обоснованные подходы, способствующие совместному развитию детей с особыми потребностями и их сверстников. Выводы сделаны на основе местного и международного опыта, теоретических знаний и практических наблюдений.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of methods for building mutual relationships between children in inclusive education and their typically developing peers. The research examines psychological, pedagogical, and social dimensions, offering evidence-based approaches to foster cooperation and joint development. Conclusions are drawn based on theoretical foundations, practical observations, and both local and international experiences.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, empatiya, ijtimoiy-emotsional rivojlanish, inklyuziv ta'lim modeli, muloqot, bag'rikenglik, kompleks yondashuv, komunikatsiya,

Ключевые: инклюзивное образование, эмпатия, социально эмоциональное развитие, модель инклюзивного образования, общение, толерантность, комплексный подход, коммуникация.

Keywords: inclusive education, empathy, socio-emotional development, inclusive education model, communication, tolerance, holistic approach, communication.

Ta'lim har qanday jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. So'nggi yillarda ta'lim tizimida inklyuzivlik tamoyillariga asoslangan yondashuvlar kuchaymoqda. Inson huquqlarini hurmat qilish, teng imkoniyatlar yaratish va har bir bolaga o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish imkonini berish maqsadida inklyuziv ta'lim modeli joriy etilmoqda. Bu model nafaqat nogironligi bo'lgan bolalar uchun, balki sog'lom bolalar uchun ham ijtimoiy moslashuv, rahm-shafqat, ijtimoiy mas'uliyat va o'zaro hurmatni o'rgatadigan muhim vositadir. Inkluziv ta'limga o'tish nafaqat pedagogik yondashuvlarni, balki ta'lim muassasalarining tashkiliy, moddiy-texnik va metodik jihatdan ham yangilanishini talab qiladi. Shu bois, ushbu maqolada inklyuziv ta'limning asosiy mazmuni, uni joriy etishning psixologik-pedagogik asoslari va ijtimoiy ahamiyati keng yoritiladi.

Sog'lom va maxsus ehtiyojli bolalar o'rtasidagi munosabatlar: Sog'lom bolalar bilan inklyuziv bolalarning o'zaro muloqoti ta'lim jarayonida asosiy psixologik-ijtimoiy o'zgarishlarga olib keladi. Muloqot — bu nafaqat axborot almashinuvi, balki bir-birini tushunish, anglash, qadrlash va qabul qilish jarayonidir. Inklyuziv ta'limda bu aloqalar maxsus tashkil etilgan muhitda ro'y beradi. Bu muhitda o'qituvchining roli muhim: u har bir bola uchun teng imkoniyat yaratib, ularning o'zaro muloqotini faol rag'batlantirishi kerak. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, sog'lom bolalar inklyuziv o'quvchilar bilan muloqotga kirishganda, ularning empatiya darajasi oshadi, o'zaro yordam, bag'rikenglik va sabr-toqat kabi ijtimoiy fazilatlari rivojlanadi. Maxsus ehtiyojli bolalar esa jamiyatda o'z o'rnini anglay boshlaydilar. Bu esa ularning psixologik barqarorligi, o'ziga bo'lgan ishonchi va ijtimoiy faolligini oshiradi.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish — bu bolaning o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish, boshqalarning hissiyotlarini tushunish va ularga mos ravishda munosabat bildirish qobiliyatidir. Ushbu rivojlanish bolalarning shaxsiyati, ijtimoiy munosabatlari va ta'limdagi muvaffaqiyatlari uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Inklyuziv ta'limda turli darajadagi emotsional ehtiyojlarga ega bolalar birgalikda o'qishadi. Shuning uchun ta'lim muhitida psixologik qulaylikni yaratish, stress holatlarini kamaytirish va sog'lom kommunikatsiyani yo'lga qo'yish muhim. Empatiya — bu inklyuziv jarayonning asosiy komponentlaridan biridir. Bolalar bir-birining holatini his qilishni, unga javob berishni, og'riq va quvonchda sherik bo'lishni o'rganadilar. Bu ijtimoiy-emotsional yondashuv bolalarning kelgusidagi hayotda muvaffaqiyatli, ijtimoiy mas'uliyatli va bag'rikeng shaxs bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

Munosabatlarni shakllantirish metodikasi: Inkluziv muhitda o'zaro ijobiy munosabatlarni shakllantirish uchun kompleks yondashuv zarur. Dastlab, o'quv

dasturlarini differensiallashtirish va modifikatsiyalash orqali barcha o‘quvchilar uchun mos metodikani tanlash kerak. Bunda quyidagi metodlar muhim ahamiyatga ega:

1. "Rolli o‘yinlar" — bolalarning ijtimoiy rollarni anglab yetishiga, empatiya va til ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

2. "Teatr terapiyasi" — emotsional ifoda, o‘zini erkin tutish, o‘ziga ishonch hosil qilish va guruh bilan ishlash ko‘nikmalarini kuchaytiradi.

3. "Ko‘makchi-o‘quvchi modeli" — sog‘lom bola maxsus ehtiyojli bolaga yordamchi sifatida biriktiriladi va ular birgalikda muammolarni hal qilishadi.

4. "Guruh loyihalari" — tengdoshlar orasida ijtimoiy muloqotni kuchaytiradi.

Metodik yondashuvlarning samaradorligi o‘qituvchi va psixologlarning doimiy kuzatuv, tahlili va individual yondashuvi orqali oshadi. Tadqiqot tavsifi: Andijon viloyati 26-sonli maxsus maktab misolida.

Mazkur tadqiqot 2025-yil davomida Andijon viloyatidagi 26-sonli maxsus maktabda o‘tkazildi. Tadqiqotga 3 nafar sog‘lom va 3 nafar maxsus ehtiyojli o‘quvchi jalb etildi. Tadqiqotda quyidagi bosqichlar amalga oshirildi:

1. Boshlang‘ich diagnostika — o‘quvchilarning psixologik holati, ijtimoiy-emotsional rivojlanishi, muloqotga tayyorligi baholandi.

2. Aralashuv bosqichi — teatr terapiyasi, jamoaviy o‘yinlar, sahnalashtirilgan mashg‘ulotlar tashkil etildi.

3. Yakuniy monitoring — bolalarning o‘zaro aloqalari, o‘zini ifoda etish, guruhdagi faolligi qayta tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, aralashuvdan so‘ng sog‘lom bolalarda empatiya, liderlik va bag‘rikenglik darajasi oshgan bo‘lsa, maxsus ehtiyojli bolalarda ijtimoiylashuv, muloqotga kirishish va emotsional barqarorlik kuchaydi.

Inklyuziv ta‘limning bolalar faoliyatidagi foydali tomonlari. Inklyuziv ta‘lim modeli har bir bolaning o‘z ijtimoiy vazifasini anglab yetishiga, o‘zini jamiyatning muhim a‘zosi sifatida his etishiga yordam beradi. Bunday ta‘lim sog‘lom bolalarda ijtimoiy ong, liderlik, ijobiy muomala va gumanistik qadriyatlarni shakllantiradi. Maxsus ehtiyojli bolalarda esa moslashuvchanlik, kommunikatsion faollik, o‘ziga bo‘lgan ishonch va muhitga qo‘shilish kuchayadi. Bundan tashqari, otalar, pedagoglar va jamiyatning turli qatlamlari inklyuzivlik ruhini qabul qilishi, o‘zgarishga tayyor bo‘lishi, bu tizimning samaradorligini ta‘minlaydi.

Takliflar: Inklyuziv va maxsus ta‘limga muhtoj bolalarni majburiy qamrab olish: Mazkur yo‘nalishda nafaqat maktablar, balki Sog‘liqni saqlash vazirligi, Mahalla qo‘mitasi, Xalq ta‘limi va Maktabgacha ta‘lim tizimi mutasaddi tashkilotlari hamkorlikda harakat qilishi zarur. Barcha bola to‘liq aniqlanib, inklyuziv tizimga integratsiya qilinishi kerak. O‘qituvchilarning malakasini oshirish: Inklyuziv ta‘limda faoliyat yuritayotgan pedagoglar uchun maxsus treninglar, psixologik seminarlar va

malaka oshirish kurslarini joriy etish zarur. Bu orqali ular turli xil nuqsonga ega bolalar bilan samarali ishlashga tayyorlanadi.

Metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish. Har bir sinf darajasi va fanlar bo'yicha maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun moslashtirilgan metodik materiallar va qo'llanmalar ishlab chiqilishi kerak. Bu inklyuziv ta'limda yondashuvni tizimli rivojlanishini ta'minlaydi.

Psixologik xizmatni mustahkamlash: Har bir inklyuziv ta'lim muassasasida doimiy faoliyat yurituvchi psixolog sharti bo'lishi kerak. Psixologlar o'quvchilar, ularning ota-onalari va o'qituvchilar bilan uzviy ravishda ishlashi zarur.

Oilalar bilan hamkorlikni kuchaytirish: Maxsus ehtiyojli bolalarning ijtimoiy moslashuvi oiladagi muhit bilan uzviy bog'liq. Shuning uchun maktab va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni yanada izchil olib borish lozim. Material-texnik bazani rivojlantirish: Ta'lim muassasalari zamonaviy vositalar, maxsus moslamalar, texnologik yechimlar bilan jihozlanishi kerak. Bu barcha o'quvchilar uchun qulay ta'lim muhitini yaratadi.

Ijtimoiy ongni oshirish: Jamiyatda inklyuzivlikni targ'ib qilish, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali sog'lom va maxsus ehtiyojli bolalar o'rtasida do'stlik, hamkorlik va tushunishni rivojlantirish kampaniyalarini yo'lga qo'yish taklif etiladi.

Tadqiqotlar sonini oshirish: Inklyuziv ta'lim bo'yicha ilmiy tadqiqotlar bazasini kengaytirish, xalqaro tajribalarni chuqur o'rganib, mahalliy sharoitga mos tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Xulosa

Inklyuziv ta'lim bu nafaqat yangi o'quv modeli, balki jamiyatdagi tenglik, insoniylik va barqarorlikni ta'minlaydigan muhim ijtimoiy institutdir. Bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi, empatiya, bag'rikenglik va hurmat hissini shakllantirishda inklyuziv yondashuvning o'rni beqiyosdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, inklyuziv muhitda ta'lim olayotgan bolalar nafaqat akademik, balki psixologik va axloqiy jihatdan ham yuksak rivojlanish ko'rsatkichlariga ega bo'lmoqdalar. Shu sababli, inklyuziv ta'limni yanada takomillashtirish, metodik yondashuvlarni chuqurlashtirish va ijobiy ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish bo'yicha izchil ishlar davom ettirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M. Ainscow. The education of children with special educational needs: A review of policy and practice. Routledge.(2005).
2. L. Florian. Reimagining special education: Why new approaches are needed. SAGE Publications.(2014).
3. L.S. Vygotsky . Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.(1978).

4. A.A.Islomov, S.A.Ergashev . – Inklyuziv ta’lim asoslari, (2021).
5. G.T. To‘xtasinova . – Maxsus ehtiyojli bolalarni ijtimoiylashtirishning psixologik-pedagogik asoslari, (2021).
6. N.M.Siddiqova – Inkluziv ta’lim sharoitida sog‘lom va nogironligi bo‘lgan bolalarning hamkorligini rivojlantirish metodikasi,(2022).

